

Echo Muzyczne (1879-1882)

Warszawskie czasopismo "*Echo Muzyczne*" zaczęło się ukazywać w roku 1877. Przez pierwsze dwa lata publikacji czasopismo to miało formę magazynu muzycznego, zawierającego wyłącznie nuty z kompozycjami polskimi i obcymi¹. W latach 1879-1882 "*Echo Muzyczne*" ukazywało się jako dwutygodnik literacko-artystyczny, zawierający artykuły i recenzje. Tylko te cztery lata publikacji są uwzględnione w niniejszej bibliografii RIPM. Kontynuacją tego periodyku było wydawane w latach 1883-1907 "*Echo Muzyczne, Teatralne i Artystyczne*".

Założycielem czasopisma, jego redaktorem i wydawcą był Wincenty Kruziński - teoretyk muzyki, późniejszy autor "*Szkoły, czyli systematycznego wykładu gry na fortepianie*" (Warszawa 1873) oraz obszernego podręcznika "*Szkoła wstępna kompozycji muzycznej*" (Warszawa (1900-1904)². W końcu 1879 roku Kruziński zrezygnował z pełnienia funkcji redaktora "*Echa Muzycznego*", odstępując pismo i jego redakcję swemu współpracownikowi Janowi Kleczyńskiemu (1837-1895). Kleczyński, utalentowany pianista, studiował początkowo pod kierunkiem Ignacego Krzyżanowskiego, następnie w latach 1855-1862 studiował w konserwatorium w Paryżu u Marmontela, Bazina i Caraffy uzyskując dyplom i medal za osiągnięcia w zakresie harmonii. W 1866 powrócił do Warszawy i rozpoczął działalność koncertową jako pianista, często z udziałem swej żony śpiewaczki. W 1867 rozpoczął pracę pedagogiczną w Warszawskim Instytucie Muzycznym. Jednocześnie działał jako recenzent i pisarz muzyczny, m.in. na łamach czasopism: "*Bluszcz*" (1867-1883), "*Tygodnik Ilustrowany*" (1868-1875), "*Kurier Codzienny*" (1889-1894), "*Kurier Warszawski*" (1887-1889), "*Tygodnik Powszechny*" (1877-1883). Należał do najwybitniejszych krytyków muzycznych w Polsce w latach 1868-1895³.

Nowy redaktor rozwinął od razu ożywioną działalność, ukazując swój talent jako pisarz muzyczny i kierownik czasopisma. W obszernym artykule wstępnym⁴ wytyczył bardzo ambitne cele czasopisma, w którym zapowiedział prowadzenie działów: estetyki, teorii, historii i krytyki muzycznej, zamieszczanie sprawozdań z życia muzycznego, ogłaszanie recenzji nowych kompozycji i książek o muzyce. Umieszczona w tym artykule lista

¹W ten sposób nawiązywało do tradycji elsnerowskiego wydawnictwa z lat 1803-1804 pt. "*Wybór pięknych dzieł muzycznych i pieśni polskich*".

²Wincenty Kruziński urodził się w roku 1840 w Wielkim Księstwie Poznańskim. Był także kompozytorem, uczniem Stanisława Moniuszki. Skomponował msze i utwory fortepianowe, m. In. "*Valse brillante*" op. 14, "*Paraphrase sur un theme de Moniuszko*" op. 15, "*Romance*" op. 16.

³Kleczyński był redaktorem wydania zbiorowego dzieł Chopina pt. Frédéric Chopin, Oeuvres pour piano (Warszawa 1882, Gebethner i Wolff). Do jego najważniejszych publikacji należą książki: "*O wykonywaniu dzieł Chopina*" (Warszawa 1879, w wersji angielskiej "*How to play Chopin*", London 1913) oraz "*Chopin w celniejszych swoich utworach*" (Warszawa 1886, po angielsku "*Chopin's greater works*", London 1896), a także artykuły: "*O Macieju Kamińskim*", "*Pieśni miłosne Słowian Południowych*", "*Franz Liszt jako kompozytor*", "*O technice gry fortepianowej*", "*O muzyce góralskiej*", "*Słownik wyrazów używanych w muzyce*".

⁴Kleczyński Jan, "Program *Echa Muzycznego*", *Echo Muzyczne* 1880 nr 1.

współpracowników "*Echa Muzycznego*" zawierała blisko 30 nazwisk, wśród których znajdowali się tacy przedstawiciele muzyki i literatury, jak: Władysław Żeleński⁵, Zygmunt Noskowski⁶, Aleksander Poliński⁷, Maurycy Karasowski⁸, Adam Münchheimer⁹, Józef Wieniawski¹⁰, Józef Ignacy Kraszewski¹¹ i wielu innych autorów, zamieszkałych bądź w Polsce (oprócz Warszawy w Krakowie, Poznaniu, Lwowie i Lublinie), bądź za granicą (w Paryżu, Berlinie, Dreźnie i Pradze). Nazwiska podanych pisarzy gwarantowały wysoki jak na owe czasy poziom czasopisma.

W roku 1879, rozmiary czasopisma były skromne, ponieważ poszczególne numery liczyły zaledwie po 4 strony objętości. Jako pozostałość dawnego charakteru wydawnictwa pozostały dodatki nutowe dołączane do każdego numeru, zawierające drobne utwory kompozytorów polskich i obcych. Od roku 1880 "*Echo Muzyczne*" miało podwójną objętość.

W ciągu roku 1879 "*Echo Muzyczne*" zawierało następujące stałe rubryki: 1. "*Rzeczy bieżące*" - informacje o dodatkach nutowych, recenzje z przedstawień operowych i koncertów w Warszawie, sprawozdania finansowe z działalności Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego, programy i zapowiedzi koncertów i odczytów nt. muzyki, informacje o koncertach w innych miastach polskich i europejskich, nekrologi, ciekawostki i anegdoty; 2. "*Korespondencya Echa Muzycznego*" - z Lublina, Krakowa, Kalisza, Poznania, Paryża, Berlina, Brukseli i Konstancji; 3. "*Ogłoszenia*" i 4. "*Nowe wydawnictwa*" lub "*Najnowsze wydawnictwa muzyczne*" - omówienia wydanych kompozycji.

Ponadto w tym okresie opublikowano 19 różnych artykułów, z których do ciekawszych należały: "*Pogadanki*" Bolesława Dembińskiego (nt. Estetyki muzycznej i teorii muzyki), "*Stabat mater*" L. Lechnera, "*Piękno i dźwięki*" (artykuł nie podpisany), "*O talencie muzycznym przyrodzonym i talencie nabytym przez pracę*" Michała Jelskiego, "*Drogoskazy. Szkice i gawędy z dziedziny muzyki*" Zygmunta Noskowskiego, "*Krytyka oper Wagnera*", "*Libretta i libreciści*", "*Muzyka w salonie*", "*Słódko o rytmice polskiej*" (artykuły nie podpisane), "*Kwestya kierunków*" (artykuł nie podpisany, na temat cech polskiej muzyki narodowej). Artykuły nie podpisane były prawdopodobnie autorstwa Jana Kleczyńskiego.

Od momentu przejęcia redakcji czasopisma przez Kleczyńskiego na łamach "*Echa*" zaplanowano: (i) artykuły z dziedziny estetyki; (ii) artykuły historyczne i biograficzne; (iii) sprawozdania koncertowe i teatralne; (iv) recenzje z nowych książek i nut; (v)

⁵Kompozytor, pianista i pedagog (1837-1921).

⁶Kompozytor, dyrygent, pedagog i publicysta (1846-1909).

⁷Historyk muzyki (1845-1916).

⁸Krytyk muzyczny, wiolonczelista i kompozytor (1823-1892).

⁹Kompozytor i dyrygent (1830-1904).

¹⁰Pianista, pedagog i kompozytor, brat Henryka (1837-1912).

¹¹Powieściopisarz, poeta i malarz (1812-1887).

poezje; (vi) drzeworyty; (vii) korespondencje; (viii) artykuły dydaktyczne i polemiczne; (ix) artykuły różnej treści; (x) kronikę; (xi) rozmaitości; (xii) nuty; (xiii) dodatki muzyczne. Od roku 1881 oprócz dodatków nutowych, do numerów czasopisma dołączano dodatki książkowe i powieściowe.

W latach 1879-1882 do stałych rubryk należały: *“Od wydawców Echa Muzycznego”* lub *“Od redakcji”*, *“Odpowiedzi od Redakcji”* (czytelnikom *“Echa Muzycznego”*), felietony Kleczyńskiego, a później także Polińskiego występujące pod zmieniającymi się tytułami - *“Koncerta”*, *“Koncerta - opera”*, *“Echa z teatrów i koncertów”*, *“Teatr - koncerta”*, *“Koncerta i teatr”*.

Rubryka *“Nasze nuty”* zawierała informacje o kompozycjach opublikowanych jako dodatki nutowe do *“Echa Muzycznego”*. Rubryki prowadzone przez Kleczyńskiego - *“Nasze najnowsze wydawnictwa”* albo *“Nowości”*, bądź *“Nowości muzyczne”* stanowiły przegląd nowo wydanych kompozycji w Kijowie, Wilnie, Warszawie, Wrocławiu, Berlinie, Dreźnie, Moguncji, Lipsku, Bremen i Wiedniu.

Życie muzyczne w miastach polskich i za granicą omawiane było w działach *“Korespondencje”* oraz w kilku innych rubrykach. Do działu *“Korespondencje”* nadsyłano sprawozdania z Drezna (Maurycy Karasowski), Krakowa (Franciszek Bylicki i Stanisław Tomkowicz), Kijowa (L. lub M. Z.), Paryża (Antoni Sygietyński), z Lublina i Kalisza (Władysław Stelmasiewicz), ze Lwowa (S.), z Konstancji (Zygmunt Noskowski), Londynu, Berlina, Pragi (Novotny), z Wiednia (Emil Śmiateński), Kamieńca Podolskiego (Mieczysław Iwaszkiewicz), z Odessy (Emila Kołb-Sielecki). Od czasu do czasu pojawiały się rubryki pn. *“Kronika”*, opisująca życie muzyczne w Warszawie i innych miastach polskich, podobna *“Kronika muzyczna krajowa i zagraniczna”* lub *“Korespondencje i kronika”*. Rubryka *“Ze świata (Teatr i muzyka)”* pojawiła się od nr 21, od listopada 1879 r.

Dział *“Rozmaitości”* zawierał m.in. anegdoty - O Rossinim, Rubinsteinie, Hertzcu i Auberze, notki biograficzne, ciekawostki o muzykach i wynalazkach, aforyzmy, nekrologi, informacje statystyczne). Na końcu każdego numeru zamieszczano *“Ogłoszenia”*.

Ponadto sporadycznie ukazywały się recenzje z poszczególnych koncertów w Warszawie (m.in. z koncertów Rubinsteina i Mierzwińskiego, z przedstawień operowych *“Mefistofele”* Arrigo Boito, *“Elda”* Alfreda Catalani i *“Herodiada”* Masseneta).

Recenzowane książki o tematyce muzycznej odzwierciedlały różnorodne zainteresowania wydawców i czytelników. Należą do nich : M. G. Conrad, *“Die Musik in heutigen Italien”* (Breslau 1879), Gilbert Duprez, *“Souvenir d'un chanteur”* (Paryż 1880), Ludwig Nohl, *“Mozart nach der Schilderungen seiner Zeitgenossen”* (Leipzig 1880), Juliusz Świecianowski, *“Skala muzyczna we wszechświecie”* [*Die musikalische Scala in der Welt*] (Berlin 1877, Warszawa 1880), Ferdinand Hiller, *“Wie hören wir Musik ?”*

(Lipsk 1881), St. Kosiński, *“O warunkach akustycznych wymaganych w budownictwie”* (Warszawa 1879), Alsleben, *“Ueber die Entwicklung des Klavierspiels”* (Berlin, 1879), Maurycy Karasowski, *“Fryderyk Chopin. Życie, listy, dzieła”* (Warszawa 1982).

W latach 1880-1882 na łamach “Echa” opublikowano około 60 artykułów, z których najciekawsze odnotowujemy poniżej. Artykuły te dotyczą Chopina i jego muzyki, muzyki i muzyków polskich oraz z krajów Europy Wschodniej, znanych kompozytorów zagranicznych, teorii muzyki. Następujące prace poświęcono Chopinowi:

- Maurycy Karasowski, *“Fryderyk Chopin, jego życie, listy i dzieła”* (rozdział z książki)
- Marceli Antoni Szulc, *“Zbiór wiadomości i uzupełnień dotyczących życia i utworów Fryderyka Szopena”*
- Marceli Antoni Szulc, *“Portret Chopina przez Winterhaltera”* (Historia portretu z 1847 r.)
- Jan Kleczyński, *“Ostatnie chwile Chopina”*¹², *Listy Chopina*¹³

Wśród artykułów dotyczących muzyki polskiej i wschodnio-europejskiej znalazły się:

- L. Nowiński, *“Warszawskie Towarzystwo Muzyczne”* (Historia od 1870 r.)
- S., *“Dzieje założenia Towarzystwa Muzycznego we Lwowie”*
- Marceli Antoni Szulc, *“Dobrzyński w Poznaniu. Wspomnienie”*
- Ernest Sulimczyk-Świeżawski, *“Przyczynki do dziejów muzyki w dawnej Polsce”*
- Jan Kleczyński, *“Pieśni narodowe Słowian południowych”*¹⁴
- Zygmunt Noskowski, *“O prozodyi w pieśniach Moniuszki”*
- Aleksander Poliński, *“Wacław z Szamotuł Szamotulski sławny muzyk z XVI - go wieku”*
- Michał Jelski, *“Kilka wspomnień z przeszłości muzycznej Litwy”*
- Ignacy Krzyżanowski, *“Nowości. Raptularz muzyczny”*¹⁵
- Aleksander Poliński, *“Mikolaj Gomółka i jego psalmy”*
- Jan Kleczyński, *“Tragedya Faust i muzyka do niej księcia Antoniego Radziwiłła”*
- Jan Kleczyński, *“Maciej Kamiński”*¹⁶
- Aleksander Poliński, *“Znakomitsi cudzoziemscy muzycy w Polsce”*

¹² Artykuł z okazji 31 rocznicy śmierci Chopina.

¹³ Do Juliana Fontany, napisane w l. 1838-1839.

¹⁴ Artykuł na podstawie publikacji *“Južno-Slovenske Narodne Popjevke”*, zebrał Fr. Sz. Kuhacz (Zagrzeb 1878-1879).

¹⁵ O krytyce muzycznej w Polsce, o muzyce Mendelssohna, Schumanna i Chopina.

¹⁶ Maciej Kamiński (1734-1821) skomponował pierwszą operę z polskim tekstem pt. *“Nędza uszczęśliwiona”* i jest uważany za twórcę polskiej opery. Artykuł dotyczy głównie historii widowisk teatralnych w Polsce od XIII w. i przedstawień dramatycznych w Europie od X wieku, biografii Kamińskiego i historii wystawiania jego oper od 1778 r.

Ze zrozumiałych względów szczególnym zainteresowaniem autorów artykułów cieszyli się tacy kompozytorzy, jak Berlioz, Liszt, Meyerbeer i Wagner. Ich muzyce poświęcono eseje:

- Antoni Sygietyński, *„Hektor Berlioz”*
Jan Kleczyński, *„F. Liszt jako kompozytor”*
Jan Kleczyński, *„Ryszard Wagner”*
Rufin Biesiadowski, *„Meyerbeer, jego życie i jego dzieła”*

Ponadto pojawiły się artykuły teoretyczne i historyczne o bardzo zróżnicowanej tematyce:

- Władysław Stelmasiewicz, *„Pobieżne słówko o plastyczności w muzyce”*
Adam Münchheimer, *„Z powodu orkiestry Laubego”*¹⁷
Wacław Rafalski, *„Antoni Stradivari znany pod nazwiskiem Stradivarius najs»awniejszy lutier, fabrykant instrumentów smyczkowych, jego poprzednicy, współcześni i uczniowie”*
Lindsay Sloper, *„O stanie muzyki w Anglii”*
Andrzej Janowicz, *„Rzut oka na historyczny rozwój kontrapunktu i harmonii”*
Ignacy Krzyżanowski, *„Plastyczność w muzyce”*
S. S., *„Armata jako instrument muzyczny”*
Maksymilian Radziszewski, *„Jeszcze o prozodyi”*
Antoni Rubinstein, *„O duchownej operze”*
A.M. [Adam Münchheimer ?], *„O szkodliwych skutkach nieprawidłowego egzercytowania się (Z angielskiego)”*
Gustaw Karpeles, *„Stosunek Heinego do muzyki”*
L. Köhler, *„Małżeństwo i Muzyka”* (Paralela) (z niemieckiego)

Opublikowano także szereg artykułów biograficznych dotyczących braci Filipa i Ksawerego Scharwenki, Henryka Wieniawskiego, Kazimierza Hoffmanna, Oskara Kolberga, Henryka Vieuxtemps'a, Moschelesa, Joachima Raffa. Przy niektórych biografiach zamieszczano ilustracje - drzeworytowe portrety m.in. Wieniawskiego, Chopina i Oskara Kolberga. Sporadycznie drukowano wiersze polskich poetów.

Dla prenumeratorów *„Echa Muzycznego”* oferowane były następujące dodatki powieściowe i książkowe: humoreska *„Z pamiętnika dyletanta”*; Hans Schmitt, *„O pedale fortepianowym”*; Mathis Lussy, *„O ekspresji muzycznej”*.

¹⁷Historia koncertów orkiestr Bilego, Lewandowskiego, Kuhne'go, Różalskiego, Sonnenfelda i zagranicznych Brauna, Bacha, Józefa Straussa, Gungla, Fliegego i Mannsfelda w Dolinie Szwajcarskiej w Warszawie od roku 1857).

Tylko nieliczni autorzy artykułów i korespondencji podpisywali się pełnymi nazwiskami. Wielu autorów podpisywało się tylko inicjałami lub pseudonimami. Następujące inicjały i pseudonimy udało się zidentyfikować:

(al-pol.), Al-pol.	Poliński Aleksander
Deotyma	Łuszczewska Jadwiga
F. K.	Krzyżanowski Feliks
F. S.	Scharwenka Filip
J. K.	Kleczyński Jan
L. Lr.	Lechner L.
M. K.	Karasowski Maurycy
M. A. S	Szulc Marceli Antoni
Minor	Sarnecki Zbigniew
Prawdziec E	Sikorski Józef
W. G.	Górski Władysław
W.S, Wł. St.	Stelmasiewicz Władysław

Lista nierozwiązanych kryptonimów i inicjałów jest następująca:

...L.	M.
..z...	Mewa
--	N.
a. c. d.	P. M.
A. M.	S. S.
C. Z.	S.
Dr. Fantasmus	St.
E. E. S.	Sz. V.
E. N.	V
F.	X.
J.	Z. S.
J! S.	Z.
K. Ł.	Z. Ł.
L.	Z. B.
M. Z.	--z--

Z powyższej listy można przypuszczać, że inicjały "A. M." dotyczyły Adama Münchheimera oraz że inicjały "Z. Ł." mogły się wiązać z nazwiskiem poetki Z. Lempickiej (Lempickiej?).

Podstawą niniejszej publikacji jest mikrofilm rocznika 1879 "*Echa Muzycznego*" znajdujący się w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu oraz mikrofilmy roczników 1880-1882, które jako czasopisma oryginalne znajdują się w zbiorach Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego im. Moniuszki.

W ramach polskiej serii "Bibliografia Zawartości Polskich Czasopism Muzycznych" ukazały się dwa tomy dokumentujące "*Echo Muzyczne*" oraz "*Echo Muzyczne i Teatralne*"¹⁸. Układ tejże bibliografii był całkowicie różny od układu obecnej pracy, ponieważ nie zawierała ona części kalendarzowej. Polska bibliografia oczywiście nie miała tak bogatych możliwości informacyjnych, jakie ma obecna bibliografia w ramach serii RIPM, w której komentarze w nawiasach kwadratowych są kreowane z myślą o ich komputerowym indeksowaniu, a więc w której indeks uwzględnia znacznie szersze spektrum haseł przedmiotowych.

W kalendarzu pozostawiono oryginalną, dziewiętnastowieczną pisownię w tytułach artykułów, natomiast komentarze w nawiasach kwadratowych umieszczano w pisowni współczesnej. W indeksie poszczególne hasła pojawiają się także w pisowni oryginalnej, takiej jak występują w czasopiśmie, ale w hasłach głównych zastosowano pisownię współczesną, ujednoliconą. Hasła główne zagranicznych tytułów oper i sztuk teatralnych w czasopiśmie występowały często w polskiej wersji językowej, dlatego w niniejszej publikacji zamieszono alfabetyczny wykaz tłumacze tych tytułów na ich odpowiedniki w językach oryginalnych, głównie niemieckim, francuskim i włoskim. Nazwiska osób w indeksie występują w wersji oryginalnej po sprawdzeniu ich pisowni w encyklopediach i słownikach. W hasłach głównych indeksu niektóre nazwy instrumentów i form muzycznych pojawiają się zarówno w języku polskim (np. fortepian, preludium) jak i w języku obcym (Pianoforte, prelude); podobnie zdarza się w przypadku tytułów oper i innych utworów ("*Twarde palce*", "*Tvrde Palice*"; "*Między nami nic nie było*" – "*Zwischen uns ich nicht geschehen*") oraz nazw miast (Nicea, Nizza). Typowe błędy typograficzne były korygowane bez dalszych komentarzy.

¹⁸Włodzimierz Poźniak, "*Echo Muzyczne*" 1877-1882. "*Echo Muzyczne, Teatralne i Artystyczne*" 1883-1907. Kraków 1965-1973, Bibliografia Polskich Czasopism Muzycznych, 5.